بولبولی کوردستان

سەید عەلی ئەسغەری کوردستانی

« بولبولی کوردستان »

– لەو رۆژگارەوە کە «گرامەفۆن» گەیوەتە خاکی کوردستانو «قەوان» زایەڵەی دەنگی گۆرانیبێژی کوردیی گەیاندووەتە گیانو گوێی کۆمەڵی کوردەوایی کوردەواری ، لەو تافە تریفە دارەوە مێژووی نوێی گۆرانیی کوردی دەست پێدەکات .

– بۆ یەکەم جار بەگۆینده وگۆرانیبێژێکی بلیمەتی‌یان گوتووە (بولبولی کوردستان) . ئەم رێزو ناز وناوەیان بە خۆڕایی پێ نەداوە . بەڵکوو شکۆی ئەو بەهرەمەندە زۆر لەمەپێری شایان بووە .

چونکە نەغمەی بولبول لاڵە ! ! بەڵام نەغمە ونەوای «بولبولی کوردستان» خاوەنی زمانەو زولاڵە . !

شاعیرێکی کورد زۆر بە «پێز» و «پێزانی» پەی بە سۆز و سازگاریی ئەو دەنگە خۆشەو بەهرەی ئەو گۆینده نەوا سازە بردووە . شەپۆلی ئاوازی گوڵبانگی ئەو دەنگخۆشە ، گۆشەو کەناری دڵو دەروونی داگرتووە بۆیە بەکوڵ دەڵێت :–

« گوڵزاری هونەر دوور لەتۆ چۆڵە»
«بولبولان بێ تۆ دەنگیان کڵۆڵە »
« بەزمی دڵداران ، بێ‌تۆ ، بێ‌شەوقە»
« ئاهەنگی‌یاران ، بێ‌تۆ ، بێ‌زەوقە »
«بەهاری هونەر هەرگیزاو هەرگیز »
«کاری تێ ناکا خەزانی پاییز »
«چوون چریکەی تۆ هێشتا بەگەرمی»
«دڵ ئاگر ئەدا ئوستاد بە نەرمی»[1]

(!)

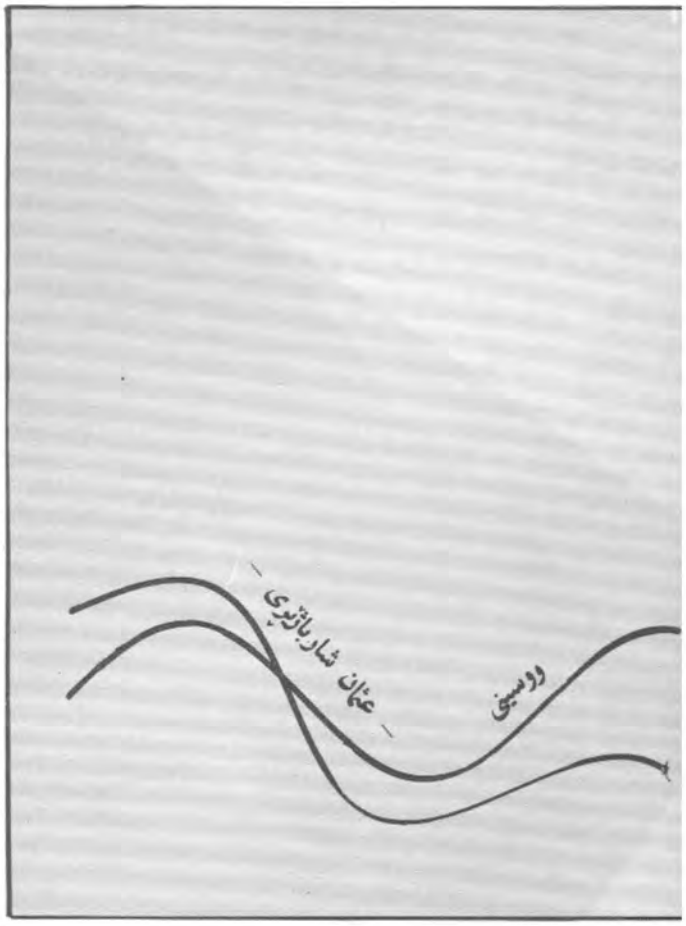

بەلێ ئەم بەهرەمەندە (ئوستاد) بووە . . ئوستادی[2] هونەری گۆرانیی کوردی ئوستادی (نەغمە)و (نەوا)و ئاوازی ڕەسەنی کوردیی ،
– لە هیچ قوتابخانەیەکی هونەریی‌دا نەیخوێندووە ، لە هیچ مامۆستایەك دەرسی وەرنەگرتووە . تەنیا قوتابخانەی ، (سروشتی جوانی) کودستان بووە

لە چاو هەڵهێنانی (بەیان) دا ، کە ڕەنگی شەنگی شەبەق لێوی ئاسۆ ئاڵ دەکا . لە (ئێواران)دا ، کە خۆر دەم ئەنێتە دەمی کەل‌و ڕەنگی زەرد هەڵ دەگەڕێ و لە عاشقێکی لێو بەبار دەچێت .

ئالەو دەمانەدا ، ئەو بەهرەمەندە (ئیلهام)و دڵخوازی خۆی لە (ئەرز) و (ئاسمان) وەرگرتووە .

« نە زانستگای هونەر چوو بووی»[3]
«نەهیچ کەس ڕێگای پیشان دای»
«نازانم چۆن بووی بەوە بووی؟!»
« هی‌چی‌یە ، چۆن وا شاوەستای ؟»

بەم شێوازە مامۆستا (محەممەدی مەلا کەریم) بەهرەی ئەو گۆیندەیەی کورد هەڵدەسەنگێنێ .
بەڵام سەبارەت بە دەنگی دڵکێش‌و سۆزو ئاوازە خۆشەکانی دەڵێت :

(خوای گۆرانی و ئاوازو ساز)
نازانم چۆن پیاتا هەڵدەم ؟
(هەرچی بڵێم ناگەمە نیاز)
دەمم لاڵە وکو لە قەڵەم .

● ●

(چر یێکەی دەنگی خۆش نەوات)
هەستی کوردیم ئەبزوێنێ

«گویٚ گرتن بۆ بـــــــەزی سەدات)
داخی دڵم ئـــــــــــەرەوێنی»[٤]

ئەم بەهرەمەندە «زۆر دڵخواز بووە حەزی بە بەزمو ڕابواردن کردووە»

ئەم گوێندە دەنگخۆشەی کورد هەمیشە سەرمەستی بادەی جوانی بووە بەتایبەتی جوانیی ئافرەتو ئافرەتی جوان . دەڵێن دوور بە دووریش چاوی لە پەڕۆیەکی سوور بووایە و هەر لە ئافرەت بچوایە . بەس‌بوو . بۆ ئەوەی کەتین و تاو بدەن بە دەروونی و بێتە جۆش و بە کوڵ گۆرانیی بڵێ ! هەر چەند « زۆر جار بەدەنگ ئەکەوتە ووتن»[٥]

ئەم بەهرەمەندە «بە فارسی گۆرانی نەووتووە ، لەگەڵ ئەوەدا کە فارسی‌یەکی زور باشی زانیوە»[٦]

- سەید عەلی ئەسغەر) یەکەمین گۆرانی بێژی کوردە لە کوردستانی ئێران‌دا کە ڕێبازێکی کوردانەی گرتووە .

– لەووتنی (مەقام) ی کوردیی و مەقامی (ڕۆژهەڵاتی)دا ڕچەی شکاندووە ، تەوق فارسی ووتنی لەگەردنی گۆرانی کوردی داماڵیوە . لەسەر شێوازی گۆرانی بێژە کوردەکانی سەردەمی خۆی نەڕۆییوە ؛ کە بە بەهرەو وەستاییان بەوە داناوە بە فارسی گۆرانی بڵێن ! . بەپێچەوانەی ئەوانەوە (سەید عەلی ئەسغەر) بە قوڕگێکی ڕوون و ڕەوانی بێگەردەوە بە دەنگێکی پڕسۆزوسازی خواپێداوەوە بە زمانی کوردی گۆرانی ووتوە . با (فارسی ووتن) ڕەواجی بووبێت ئەو گوێی نەداوەتە (پایە) و (پارە)و کلکە لەقیٚ بۆ ئاغایانی فارس‌و فارس ویستەکان .

بەڵکوو بەهۆی دەنگی خۆش و ئەو (کۆبەهرە)یەی کەهەی بووە ، هەموو کەسێك بە (تامازرۆ) وە حەزی کردووە گوێی لە دەنگی (بولبولی کوردستان) بێت . .

لە چایخانەو دیوەخانەکانی (سنە) گۆرانیی بۆ هەمووچینەکانی کورد گوتووە ، زۆرتر بۆ چەوساوەو ڕەش‌و ڕووتەکانی هاوزمانی خۆی ووتووە . هەم بۆ (ئاغا)و (بەگەکانی ڕۆژگاریی خۆی ووتووە . بەڵام مەدحی نەکردوون و بەشان و باڵیا

هەلێ نەداون . کێ حەزی لە گۆرانی ی ئەو هونەر مەندە کردبێ بۆی ووتوون و دلێ نەرەنجاندون . هەرچەند زۆر حەزی کردووە لەناو کۆمەڵدا گۆرانی نەڵێت و بەڵکوو بۆ خۆی و بەتاقی تەنیا و لەناو چیمەن و چیاو چۆڵی کوردستاندا گۆرانی بڵێ . ڕازو ئاوازی خۆی بدا بەگوێی سروشتدا و بەتایبەتی لە ناو (مەزار) و (گۆلزارو لالەزاری) (بناوییلە)ی لەمەر شاری (سنە)کە ئارامگای باپیری لەو جێگەیەدایە و لەوخاکەدا نێژراوە .

– دەنگی (سەیی ئەسغەر) دەنگێکی (بلندنەوایی)و (بەهرەیەکی خوایی)و (چیایی)یە . دەنگی دلۆکەللەیە .

«کەتێی ئەچریکاند بەئاوازە شیرینەکەی . بەهونەرە بێ هاوتاکەی لە هەموو لایەکەوە خەڵك پۆل پۆل وەکوو پەپوولەی شەیدای چرا بن لێی کۆ ئەبوونەوە . ! [7]

«ناوبانگی (سەی ئەسکەر) وەکوو ئاگرو پووشوو بە هەموو لایەکی کوردستانا بلاو بووەوە . لە هەموو کۆڕێکی ڕابواردندا باس هەر باسی ئەو بوو» ! ! [8]

هەر لەم تافەی ژیانیدا و لە هەرەتی هەوا خوازیی و نەغمە پەردازیدا . سەرۆکی کۆمپانیای (پولیفۆن) بانگ هێشتنی دەکا بۆ تاران . تا دەنگی بێهاوتای لەسەر قەوان تۆماربکا .

«بولبولی کوردستان» مامۆستای ئاوازەخوان و خۆشنەوا . لەسەر داخوازی ئەو (کۆمپانیا)یە دەچێتە تاران . هونەرمەندانی مۆسیقازانی ئەو ڕۆژگارە (ئیقبالێ ئازەر) و (قەمەر الملوكی وەزیری)و (حسەینی خانی نەکیسا) زۆریان حەز بەدەنگی (سەید عەلی ئەسغەر)کردووەو دەبنە هاوڕێو هاوکاریی و زۆر بەدڵسۆزانە مەقەمەکانی (حیجاز) و (غەمەنگێز) و (هەمایۆن)و (دەشت)و (قەتاری سنە) و (شوور)و بەستەکانی . لەگەڵدا تۆمار دەکەن و بەشێوازێکی ناوازەیی مۆسیقای کوردیی ئامێز بۆی دەڕازێننەوە .

– لەگەلێ بلاو بوونەوەی قەوانەکانی سەید (عەلی ئەسغەر) . گۆرانی کوردی . پتر جێگەی ڕێزو ڕەواج بووە . بەقووڵی ڕیشەی لەناو کۆمەڵی کوردەواریدا داکوتاوە . تاکوو ئەمڕۆش ئەو ئاوازە ناوازانە هێزوپێزو ڕێزی خۆیان هەیە . نەبێزراونو بە نەمریی ماونەتەوە .

– ئەم گۆیندە بەهرەمەندە . هەستێکی پاكو پیرۆزی وولات ویستی هەبووە . زۆر دڵگرو دڵبەندی (شێخ مەحمودی) نەمر بووە . سەی ئەسکەری کورد پەروەر سەودای بینینی شێخی کەوتە سەر . کە ئەوکاتە سالی (١٩٣٦) لە بەغدا دەست بە سەربوو .

لەبەر ئەوە لە ڕێگای قەسری شیرینەوە . ڕووەو (بەغداد) کەوتەڕێ بە دیدەنی شێخی نەمر شادبوو . چەند ڕۆژێك لەلایمایەوە . شێخ مەحمود زۆر دڵی (بەسەی ئەسکەر) کرایەوە» ! . [9]

– لەم هاتنەی بۆ عێراق لە شاری بەغداد لە (کۆمپانیای بەیزافۆن) تەنیا یەك گۆرانی لەسەر قەوان تۆمار کردووە . کە مۆسیقاکەی لە ئاوازە تۆمارکراوەکانی تر جیاواز ترە . و نەغمەی مۆسیقاکەی (عەرەبی ئامێزە)و ئەومەقامەش کە تۆماری کردووە هۆنراوەکەی بە (زاریی لوڕ)ییە . و واگومان ئەبەم کەهی (بابە تایەری هەمەدانی)یە کە لە شریتێکدا بە تۆمارکراوی لام هەیە . بەلام (سەید عەلی) چۆن لە مەقامەکانی تردا شیعری زۆر شاعیرانی لە یەك گۆرانیدا تێکەلاو کردووە . لەم مەقامەشدا شیعرەکە دەستکاریی کراوە : کەبیری تیژو زەوقی خۆی تێدا بەکار هێناوە : وەك من تێی بگەم ودێتە بەرگوێم ، چونکە ئەو گۆرانییە لە قەوانی سواوەوە وەرگیراوە ، دەنگەکە چاك نابیسرێ ئەمە هۆنراوەکەیە :

«هەر ئەم یارو ، کی ، دڵدارەش جگەربی»
«مودامت . عـــاشقـــانش ڕێشتـــەربی»
«بدایەت ، دل ئەز ئین دلبەر فریدەن
«ئەگەر حوسنش ، لە یوسف پێشتەربی» !

(سەی ئەسکەر) پاش ئەوەی بەدیدەنی شێخ مەحمود شادبوو ڕووی کردە مەڵبەندە نازدارەکەی شێخ (شاری سلێمانی) ! .

کە گەیشتە کەرکوك ژەندرمەکانی دەوری دوابڕاو بە توورەیی تێیان خوڕی کە خەڵکی کوێیە ؟ ! ! (سەی ئەسکەر) ئەم پرسەی بەلاوە سەیر بوو ،زۆر دڵگیر ئەبێ وەرامی ژەندرمەکە ! بەتوورەیی وتوندی دایەوە ، ! لە ئوتومبیلەکە دایان گرت وسەرە وخواریان کردەوە بۆ کونی گرتووخانە . لەپاشا (حەپسە خانی نەقیب) زانی ، ئاگاداری دۆستێکی کرد لە کەرکوك کە (سەی ئەسکەر) ڕزگار بکات ، توانرا کەواز بەژەندرمەکە بهێنرێ لەشکاتەکەی ، (سەی ئەسکەر) بە بەندی ناردیانە سلێمانی و شەو لەسەرا مایەوە ، بەیانی لە ڕێگای پێنجوینەوە ڕەوانەی (ئێران)یان کرد» . [10]

– ئەبێت (سەی ئەسکەر) چەند جارێك هاتبێتە کوردستانی

عێراق . .

سەبارەت بەهاتنی بۆ کوردستانی عێراق ،

– پیری بەبیر کاکە (م . صالح ئەفەندی) بۆی گێرامەوە[١١]

– پاییزی ساڵی (١٩٣٥) : دەنگخۆشی بەناو بانگی کورد (سەید عەلی ئەسغەری کوردستانی) هاتە (هەڵەبجە) کەلەو رۆژگارەدا (سەعید قەزاز) قائیمقام بوو ئەو هونەرمەندە لەبەغدا خۆی داوای کردبوو کە لە رێگای هەڵەبجەوە بنێرنەوە بۆ «ئێران» ! ! .

لە (هەڵەبجە) . . . دا «ئازادکرا» و بەسەربەستی دەگەرا . چونکە (سەعید قەزاز) ووتی هونەرمەندێکی وەکوو (سەید عەلی ئەسغەر) پێویستی بە (کەفیل) نی یە .

لە ماڵی (!) کەئاشنای (سەیعەسکەر) بوو و لەرەچەڵەکدا خەڵکی شاری (سنە) بوو لای ئەوان میوان بوو .

(سەعید قەزاز) لەیانەی فەرمانبەرانی هەڵەبجە ، دەعوەتێکی چاکی بۆ کرد و زۆر رێزی لێنا ، هەروەها (حەسەن بەگی جاف) و (ئەحمەد بەگی صالح بەگ) دەعوەتیان بۆ کرد . (سەید عەلی ئەسغەر) زۆر شارەزای شیعری کوردی بوو ، یەکجار ئەدەب دۆست بوو بە جۆرێك کە (حەسەن بەگی جاف) شیعرێکی ئەخوێندەوە لە کوێدا هەڵەی بکردایە ، ئەو گۆرانی بێژە بلیمەتە ، بۆی راست ئەکردەوە ، تا چووەوە بۆ ئێران زۆر رێزو نازی گیرا .»

(مامۆستا علاء الدین سجادی) لە رشتەی مرواری دا نوسیوێتی کە (حەسەن بەگی عەلی بەگی مەحموود پاشای جاف) بۆی گێراوەتەوە :[١٢] .

«ئەوا ساڵی (١٩٢٦)ە لەگەڵ (ئەحمەد بەگی وەسمان پاشادا) کە ئەو سەردەمە ، هەردووکمان جۆشی گەنجێتی‌مان بوو ، لەهەڵەبجە شەوێکی دەمەو پاییز لە ژوورە بچکۆلەکەی ماڵی ئەحمەد بەگا دانیشتبووین ئەحمەد بەگ پیاوێکی هەبوو (حەمەعەلی) ناو بوو ، بەحەمە عەلی ووت کە نەیەڵێ ئەو شەوە کەس بێت بۆلای ، بەو نیازەی کە ئێمە ئەوشەوە بەزمێکی تاجرانە بگێرین !

ئەحمەد بەگ بەدەستی خۆی هەموو جۆرە خواردنەوەو مەزەیەکی ئامادەکردو بەراستی نەوەك بوو بە بەزمێکی تاجیرانە بەڵکوو بوو بە بەزمێکی شاهانەی دوور لە هەموو دڵتەنگی‌یەك ، سەروپێك نرا بەسەرەوە ونەنرا حەمە عەلی لەناکاو کردی بەژوورا ووتی ئەواسەیدێك هات نازانم چی‌بکەم ؟ ! ئەو قسەکەی لەدەما بوو کوت‌و پڕ یەکێکی تر کردی بەژوورا ، کە سەرمان بەرز کردەوە زەلامێکی بالأبەرزمان بەرچاوکەوت ، (باوەشێ مێزەری سەوزی بەسەرەوەیە (عەبایەکی رەشی ماوتی بەشانەوەیە) (ریشێکی رەشی قەڵەم کراوی پێوەیە ، ووتی : – «سەلامون ئەلەیکم» وبەبێ قسە دانیشت . حەسەن بەگ ووتی بەراستی ئێمەش لەو سەرو دیمەنە بەتەواوی شڵەژاین‌و لەشەرمانا بە پەلەپەل کەوتینە شاردنەوەی قاپە عەرەق‌و پێك‌و مەزەو هەڵسواینە سەرپێ‌و لەبەری راست بووینەوە ، کەسەید دانیشت زمانی هەڵهێناوەو ووتی : «ئاغا گەل بەندە سەی ئەسکەری کوردسانیم فەرموون دانیشن» ! ! کە ئەمەی ووت تۆزێ روومان کرایەوە دانیشتین وبە خێرهاتن مان کرد ! .

ئەویش تێ گەیشتبوو کە ئێمە خەریکی چین ! ووتی :

«ئاغا گەل بەزمی خۆتان تێك مەدەن ئەو ئەسپاوگەلە دەرکەن» ئێمەش دڵێك رازی و دڵێك نارازی شت‌و مەکەکان کە شاردبوومانەوە هێنامانەوە مەیدان ، بەڵام هەر شەرمان ئەکردو دەستمان بۆ نەئەبرد ئەمجا ووتی :

«پێکێك بۆ منیج تێکەن» ئێمە هەم پێمان خۆش بوو هەم پرکێشیشمان نە ئەکرد . (ئەحمەد بەگ) سێ پێکی تێ‌کردو یەکەمینی دایە دەست ئەو و ئێمەش هەریەکەمان یەکێکمان گرت بە دەستەوە (سەی عەسکەر) پێکی وەرگرت‌و هەستایە سەرپێ ، پێکەکەی نزیکی پێکی ئەحمەد بەگ کردەوەو دای لەپێکەکەی تەقەی لێ هەستان‌و ووتی بە (سلامەتی سەری ئێوە) نای بەسەری‌یەوە و دانیشتەوە ، سەیرمان کرد راستە زۆر ئەرباب بوو ئەو لەئێمە گەلێ وەستا تر بوو ، تۆزێ مات بوو پاشان ووتی : «ئاغا پێکێکی تر بۆ ئەم ئاغەی خۆتانە تێکەوە) پێکێکی تری بۆ تێ‌کرد ودایە ، ئەویشی نا بەسەری‌یەوە .

سەیرمان کرد وورده وورده رەنگی سوور هەڵ گەراو دەستێکی بەرز کردەوە وتۆزێ مێزەرەکەی لارکردەوە ولەبەر خۆیەوە دەستی‌کرد بە ووتن ، پاش ماوەیەك کە گەرم بوو ، دایە چریکەو دەنگی بۆ بەرز کردەوە لەگەڵ (حەنجەرەکە یا شووشەی پەنجەرەکان کەوتنە شەك وشۆك ئەوەندەمان زانی ، خر ، شووشەی هەموو کەوتنە خوارەوە جامی پەنجەرە خرەی کرد ! ! کەچاك سەیرمان کرد هەرچی ئەهلی (هەڵەبجەیە) بە دەوری ژوورەکەدا کۆ بوونەتەوە لەو (نەوا) یە سەرسام ماون . ئەوی راستی بێ ئێمەش هیچ ئیختیارێکمان تیا نەماو ئەتوانم بڵێم کەوتین» .

زۆر باس وبابەتی جۆراوجۆر لەمەر دەنگ وسەدای سەید عەلی ئەسغەر دەگێرنەوە ، هەر چۆنێك بێت ئەو گۆرانی‌یانەی

کەوا بە تۆمارکراوی ماونەتەوە ئەو ڕاستی‌یە دەسەلمێنن کەوا (لەرە) و (لۆرە) ی دەنگی یەکجار بەکارو دڵ‌هەژێنە ، نەوایەکی بەرزو هەوایەکی کاریگەر لە گۆرانی‌یەکانی‌دا هەیە ، کە تا ئەمڕۆی گۆرانی‌ی کوردی ئەو (لەرە) و (لەرزە) و (ئەو نەغمەبەرزە) لەدەنگی گۆیندەی کورددا هەڵ نەکەوتۆتەوە و **(محەممەدی مەلا کەریم) دەڵێت** : [١٣] .

«بەڵام ئێستاش هەر دڵنیام»
«نەتەوەی کوردی خوێن جوڵاو»
«حەق فەوتاوی تۆی ناکام»
«ئەداتەوە دەست تەواو»
«پەیکەرێکت بۆ دائەنێ»
«یادت زیندوو بکاتەوە»
«بۆ بەختی کورد پێ‌بکەنێ»
«کە ڕۆژی تیشك با تەوە»

لەم باسەدا بە کورتی ژیانی ئەو گۆیندەیەی کورد ، دەنوسین مامۆستا غفور رشید داراغا دەڵێت : [١٤] .

– سەی ئەسکەر : لە ساڵی (١٨٧٦) لە (سەڵوەتاوا) لەدایك بووە .

– لە تەمەنی (٦١) ساڵی‌دا لە ساڵی (١٩٣٧) زایینی کۆچی دوایی کردووە . لەگۆڕستانی (تایلان) لە گەرەکی (چوارباخ)ی سنە نێژراوە .

ئەردەڵان دەڵێت : [١٥]

وەکو بیستوومەو هاتوومەتە سەر ئەو قەناعەتەی لە دەورو بەری شەستەکانی سەدەی نۆزدەهەم دا لەدێی (بایەوە) ! ! کە نزیکەی (١٠) کیلۆمەترە لە ڕۆژهەڵاتی شاری پێنجوینەوە دوورەو لەسەرسنووری ئێرانەو لە (کوردستانی ئێران) لەدایك بووە .

زوربەی ژیانی لە کوردستانی ئێران لە (شاری سنە) بەسەر بردووە ، هەر لەوێش کۆچی دوایی کردووە .

– تەمەنێکی مام ناوەندی ژیاوە –

– هەر ئەمەندە ناوونیشانی ئەم هونەرمەندە ئەزانین خۆزگایەژیانو ، بەسەرهاتو ، هونەری ئەم گۆرانی بێژە وون‌نەبایە» .

– منیش لە نامێلکەی (بەستەو مەقام) دا : [١٦]

– ساڵی (١٨٧٦) م داناوە بۆ لەدایك بوونی‌و گڵکۆکەی (گۆڕەکە)ی لە (گۆڕستانی تایلان) نوسیومە بە خاك سپێراوە . .

لەو نوسینەدا کەڵکم لەزانینی خواڵی خۆش بوو ، مامۆستا (غفور رشید داراغا)وەرگرتبوو ، کە ئەویش لە (ڕەشۆل) و (مەجیدی قادری حەمامچی) وەرگرتووە ، خواڵی‌یان خۆش‌بێت . . (ڕەشۆل) و (کاك مەجید) نەخوێندەوار بوون هەر ئەوەندەیان لەیاد بووە و زانیوە .

. (بەڵام دوای سەروسۆراغێکی زۆرو بەتایبەتی کوردێکی هونەر دۆست شریط (نەوار)ێکی پێشەکەش کرد بە گۆشەی (کاروانی گۆرانی کوردیی) کە لەئێستگەی کوردیی بەغداد ئامادەم دەکردو پێشکەشم دەکرد ، لەمەوپێش .

ئەو (نەوارە) بەڕاستی زانینێکی زۆری تێدابوو دەربارەی ژیانو گوزەران ومانومردنی (سەید عەلی ئەسغەر) کەوا لێرەدا بڕێکی بەکورتی لێ‌بڵاو دەکەمەوە !

جا هەر کەسێکی ترو هەر خەمخۆرێکی تری هونەریی گۆرانی ومۆسیقای کوردیی دەربارەی ئەم ، ڕازی لایە . . دەری ببڕێ ، جێگای سوپاسە .

– (+ سەی ئەسکەر : ناوی تەواوی سەید (عەلی) کوڕی سەید (نیزامەدین) کوڕی سەید (ئیبراهیم)ە . . –کە ناوبانگی بە (سەیی عەلی ئەسغەری کوردستانی) دەرچووە .

• لەنەوەی (جەولێر) ی (سەید بابا عەلی شای کشمیری)یە .

• ساڵی (١٢٦٠ خۆریی = ١٨٨١ م) لەدێی «سلاوەت ئاوا»ی لەمەر شاری (سنە) لە کوردستانی ئێران لەدایك بووە .

• لەتەمەنی حەوت ساڵی‌دا چووەتە قوتابخانەی ئایینی (حوجرە) لەلای باپیری (باوکی دایکی) کە بەناوبانگەبە «شێخ عەبدول ڕەحمانی کانی مشکانی» قورئانی پیرۆزی خوێندووەو تەواوی کردووە .

• ئەمجا چووەتە مزگەوتی «دار الأسلام» لە (سنە) لە گەرەکی (پردی بەندە) . . مزگەوتی (جامع)ی ئێستاکەی (سنە) کتێبەکانی (گوڵستان) و (بۆستان)ی شێخی سەعدی‌و سەرەتای عیلمی شەرعی لەلای مامۆستا (مەلا ابراهیمی شیخ الأسلام) خوێندووە .

• چووەتە دیدەنی (شێخ عەبدوڵڵای) تایینی لە موکریان ، وهاتۆتە دیدەنی (شێخ مەحموودی نەمر) لە (بەغداد) .

• چووەتە دیدەنی (ملك الکلام – مەجدی سەقزی)

• زۆر هۆگری شیعرەکانی (تایەر بەگی جاف) و (مەولەوی) و (حەریق) و (شێخی سەعدی) بووە .

* سیٚ ڕۆژ پێش مردنی ڕاسپێری دەکا کە مرد لە دێی (سلاوەت ئاوا) ی شوێنەزاکەی خۆی بەخاکی بسپێرن .

* لەقەبزی پاییزی ساڵی (١٣١٥ خۆری = ١٩٣٦ م) کۆچی دوایی دەکات .

* لە گۆرستانی دێی (سلاوەت ئاوا) بەخاك سپێراوە .

«ئەم گوێندەیە زۆر سەرو ساختی لەگەڵ شیعری کوردیدا بووە لەو مەقامەدا کە لێرەدا بلاوکراوەتەوە هۆنراوەکەی هی یەك شاعیر نییە . بەڵکوو لەو مەقامەدا کەپێی دەگوترێ نەغمەی (حیجاز) . گوڵ بژێری کردووە لە شیعری چەند شاعیرێکی گەورەی کورد . کام دێڕ دڵی گرتبێ ئەوی هەڵبژاردووەو بەلێزانی خۆی ڕەزبی . .ەمەکەی لەگەڵ کێشی هەر دێڕ هۆنراوەکاندا هاودەنگ و هاو ئاهەنگ کردوون . زۆر بە ڕێکو ڕەوانی مەقامەکەی ووتووە .

مقام :

نەغمەی (حیجاز)

هۆنراوە (تێکەلاو)

گۆرانی (سەید عەلی ئەسغەر)

«ئەی ڕەفیقانی تەریقەت   دەردی عیشقم چارەکەن»[17]
یا بەجۆرێ بمکوژن .   جەرگم بەخەنجەر پارەکەن»
«ڕۆژی جەژنە چاوەکانم   مەوسمی ئازادی یە»
«بۆ بەلا گەردانی بالات   قۆچی قوربانم وەرە»[18]
«سەد حەکیم هاتو عیلاجی   ئەم برینەی قەت نەکرد»
«تۆعیلاجی زامەکەمکە .زوو   بـــــــــەلوقمانم وەرە»
«چاوەکەم بۆ ڕووی فیراقت   دڵ دەناڵێ وەك ڕووباب»[19]
«بۆ دوو ئەبرۆی میسلی تاقت   بەندی جەرگم بوو.کەباب»
«هەر کەسێك هاتو ووتی   من عاشقم بروامەکە»
«تا لەسەر گۆنای نیشانەی   زەخمی مارانگاز نەبێ»
«من کەسوتانم نەدیبوە   مەنعی گریانم مەکە»
«عاشق ڕووتم بە قوربان   تیرە بارانم مەکە»
«سەد حەکیم هاتو عیلاجی   ئەم برینەی قەت نەکرد»
«تۆ عیلاجی دەردەکەم کە   زوو . بە قوربانم . وەرە»
«چاوەکەم ئیمرۆ لەگوڵشەن .   گوڵ بەعیشوەت خۆی نواند»
نەك ئەمەك گیرم بە چاوی   تۆقەسەم هیچ نەمدواند»![20]

– ئەم هۆنراوەیە تێکەڵە لە شیعری (فکری) و (تایەربەگی جاف) و (ئەحمەدی کۆری موکریانی) و (حەریق) . ئەمە نموونەیەکە لە زرنگی سەید عەلی ئەسغەر کە لەو سەردەمەدا دیوانی چاپکراوی ئەم شاعیرانە یا هەڵبەستی بلاوکراوەیانی دیی بێ شیعری ئەم شاعیرانەی لەمەقامدا بەکارهێناوە . دیارە کە دەستنووسی شیعری هەموو ئەمانەی هەبووە . .

«دینت بردم»

– بەستە لە مەقامی (عەجەم)ە

هۆنراوە : فۆلکلۆر

«هەرچەند دەکەم فکرو ئەندێش»
«تەوەلا بووم لەخزم وخوێش»
«لەبەر بالات بووم بەدەروێش»

کافر بووم . تۆ وات لێ کردم
بەجوانی یەکەت دڵت بردم

«ماڵی وێران کردم چاوت»
«دێوانەم بۆ زوڵفی خاوت»
«ئەمنی هەژار کەوتمەداوت»

کافر بووم تۆ وات لێ کردم
بەجوانی یەکەت دڵت بردم

مەمکت دوو میمو کافێکە
لەمابەین سینە سافێکە
هەر ماچێکت تەوافێکە

قوربانت بم ئەی بای شەوێ
خەو بێ لە چاوم ناکەوێ
دڵ مەجنوونەو لەیلی دەوێ

مقامی دەشت)

(سەید عەلی ئەسغەر)

«غەمگین و دڵ پەشێوم .   بروانە باری لێوم»
«حەیرانی خاڵی لێوت بم .   جەرگم سوتاوە بە قاوە» !
«دوونەبرۆی تیغی دی بوو ! !   دڵ ئاوی پیاهات ! ! »
«بەفتوای چاوی مەستت   قەتلم واجیب کراوە»
«بۆ تۆ شێتو شەیدابووم   بۆتۆ پیرو ڕیسوا بووم»
«وەکوشەوی زریـــان بووم ! !   بۆچی تۆ ڕەحمت نەماوە ؟»
«لەسەرتاقی دوو ئەبرۆت .   مەیلی زولفان دەمکێشیت»
«بۆچ دەمکوژی . خۆم قوربان .   پردی سەیر نەپچراوە»
«لە دەردی بێ دەرمانی .   کەوتوومە سەر گەردانی»
«بۆچ دەمـــکوژی مـــاڵ وێران .   جەرگم بۆچی براوە ؟ ! ! »
«لە دەردی بێ دەرمانی .   کەوتوومەسەر گەردانی»
«بـــەجوانی (لن تـــرانی   چی بکەم جەرگم براوە ! ! »
«لە بۆ هیجری دووری تۆ .   جەرگ و ڕۆحم نەماوە»
«چی بکەم لەدووری دۆستم .   هۆش وفیکرم فەوتاوە»

(بەستە) زادەی مەقامی
(سێگا)یە
هۆنراوە : فۆلکلۆر
ووتنی : (سەید عەلی ئەسغەر)

«ئەی نابێ نابێ»
«نە بیرتە بۆن شەوەکەی سەرجۆ» ؟
«عەزیەت کردن من . مەکەو لاوەی تۆ»
«ئەی نابێ نابێ چاوجوان وانابێ»
«بەم دەمو دەستە یار پەیدانابێ»
«هەی داد هەبێداد دەردەم تاو تاوە»
«ساتێ لەرزم هات . ساتێکم لاوە»
«ئەی نابێ نابێ چاوجوان وانابێ»
«بەم دەمو دەستە یار پەیدانابێ»
«ئەوا گیان دەرهات بۆ پابۆسەکەت»
«کەمێ مەیلت بێ بەلای دۆسەکەت»
«ئەی نابێ نابێ چاوجوان وانابێ»
«بەم دەم ودەسە یار پەیدانابێ»

(پاشکۆ)

١ – ئەم هۆنراوە هی شاعیرێکی کوردستانی رۆژهەلاتەو ناوی شاعیرەکە نازانم .

٢ – (ئوستاد = أستاذ) ووشەیەکی عەرەبی نی‌یە ، (وەستا)ی کوردیی‌یەو بەو مەرەدە براوە . تەنیا ئەوەندە هەیە (مام وەستا = مامۆستا نەکراوە بە (مام أستاذ) . بروانە گۆڤاری (العربي) کوێتی ژمارە (٢٤٠) ل ١٢٦ دێری (٢٥) تشرینی دووەم سالی ١٩٧٨ م

٣ – گۆڤاری (هیوا) ژمارە (١٠) لاپەرە (٢٣) سالی (١) (نیسان)ی (١٩٥٨) م .

«بۆ گیانی پاکی «سەید عەلی ئەسغەر»
محەممەدی مەلا کەریم .

٤ – هەمان سەرچاوەی پێشوو .

٥ – گۆڤاری (رۆژی نوێ) ژمارە (٩) سالی (١) مانگی سەرماوەزی سالی (١٩٦٠) سلێمانی : غەمور رەشید داراغا .

٦ – (هاوکاری) ژمارە (١٥٢) ١٩٧٣/٢/٢ – ئەردەلان .

٧ – گۆڤاری (رۆژی نوێ) سەرچاوەی باسکراو .

٨ – گۆڤاری (رۆژی نوێ) سەرچاوەی بەسکراو .

٩ – گۆڤاری (رۆژی نوێ) سەرچاوەی بەسکرو .

١٠ – سەرچاوەی پێشوو .

١١ – م . صالح ئەفەندی : پیرێکی رەوشەن بیری چۆست وکارامەیە لەورۆژگارەدا لە (هەلەبجە) فەرمانبەر بووە .

١٢ – (رشتەی مروای) بەرگی (شەشەم) ل (١١٧ تا ١٢٠) مامۆستا (علاء الدين سجادي)

١٣ – (هیوا) ژمارە (١٠) سالێ (١) نیسان (١٩٥٨) – (محەممەدی مەلا کەریم) .

١٤ – گۆڤاری ١ (رۆژی نوێ) ژمارە (٩ سالی ١) سەرماوەزی سالی ١٩٦٠ ل (٥ تا ٨) غەفور رشید داراغا .

١٥ – رۆژ نامەی (هاوکاری) ژمارە (١٥٢) – ١٩٧٣/٢/٢ (ئەردەلان) .

١٦ – بەستەو مەقام : عثمان شاربا ژێری ل ٥ : چاپخانەی راپەرین سلێمانی ١٩٧٨ .

١٧ – ئەم دێڕ هۆنراوەیە هی شاعیری کورد (فیکری)یە (١٨٢٢ – ١٨٨٧م) .

١٨ – شاعیری کورد (تایەر بەگی جاف ١٨٧٥ – ١٩١٧) شیعرەکەی بەم شێوەیە دارژتووە .

«دلْ نەخۆشی دەردی هیجرە جانی جانانم وەرە»
«لەت لەتە جەرگ وهەناوم ماهی تابانم وەرە»
«سەد شوکر دووبارە جەژنە وەختی عەیش وشادی‌یە»
«بۆ بەلا گەردانی بالات قۆچی قوربانم وەرە»
«دوور لەبالای نەونەمامت زامی جەرگم ناری‌یە»
«وەك عەرەب سەد جار دەخیلەك زوو بە لوقانم وەرە»

دیوانی (تایەر بەگی جاف)
چاپخانەی (نەجاح – بەغداد)
ل (١٥ و ١٦) سالی (!)

١٩ – ئەم دێڕ هۆنراوەیە هی شاعیری کورد (ئەحمەدی کۆری موکریانی‌یە) .

٢٠ – ئەم دێڕ هۆنراوەیە هی (حەریق = مەلاسالحی زێوێیی‌یە (١٨٥١ – ١٩٠٧) .

٢١ – ئەم هۆنراوەیە هی (میرزا عبد الرحيم = وەفایی‌یە (١٨٤٤ – ١٩٠٢ مردووە = عثمان ! !)

بەتەواوی لەدیوانەکەی‌دا نووسراوە ، بروانە دیوانی (وەفایی) ل (١٥١) ئامادەکردن ولێکۆلینەوەی مامۆستا (محەممەد عەلی قەرەداغی» سالی ١٩٧٨ . بەلام (سەید عەلی ئەسغەر) چەند دێڕێکی لە سەرەتاوە ، لەسەرناوە . نازانم هی خۆیەتی یا هی شاعیرێکی تری کوردە ؟ .

* ئەحمەد موختار جاف (١٨٩٧ – ١٩٣٥) شاعیری ناسراوی کوردە – (ئەحمەدی وەسمان پاشای جاف)

* (ملك الكلام = مەجدی سەقزی ١٨٤٩ – ١٩٢٥) شاعیرێکی بەناوبانگی کوردە .

* سوپاس بۆبرای هونەردۆست کاك (کەمال فەرەج تۆفیق) لە سلێمانی کە (وێنە) ی (سەید) و دوو شریط (نەوار) لە گۆرانیی‌یەکانی بولبولی کوردستانی پێشکەش کردمو بۆ ئەم باسە کەلکم لی‌وەرگرت .

– عثمان شاربا ژێری –